

Keuze uit de aanwinsten

Afb. 1. JAN MAURITS QUINKHARD (Rees 1688–1772 Amsterdam). Portret van David Leeuw (1682–1755).

Doek, 86,5 × 78,5 cm. Gesigneerd en gedateerd: *Quinkhard fecit 1729*.

Opm.: David Leeuw was een zeer vermogend koopman in stoffen en manufacturen te Amsterdam, behoorde tot de doopsgezinden en woonde sedert 1726 op de Herengracht 110, het huis van zijn ouders Jacob Leeuw (1636–1704) en Christina de Flines (1647–1725). Hun wapens zijn afgebeeld in het deksel van de snuifdoos, die hij op zijn portret in de hand houdt. Hij was ongehuwd evenals zijn broer Dirk Leeuw (1690–1767) die samen met hem handel dreef en met wie de Amsterdamse tak van de familie zou uitsterven. Ook diens portret werd door Quinkhard geschilderd, een jaar later, in 1730, en op een iets kleiner formaat. De portretten van de twee broers, die ingevolge testamentaire beschikking van Dirk Leeuw (Amsterdam 2 mei 1766, notaris J. Klinkhamer) aan de afstammelingen kwamen van hun zuster Rebecca Leeuw (1671–1747), gehuwd met de doopsgezinde predikant

David van Heyst, bleven tot nu toe steeds bij elkaar. Door vererving kwamen zij tenslotte in de verzameling van mevr. J. C. van Steyn-van Marle in Den Haag. Het portret van Dirk Leeuw komt voor in de catalogus van de tentoonstelling *Dutch masterpieces from the eighteenth century*, Minneapolis–Toledo–Philadelphia 1971–72, nr. 67, afb. 24.

Een oom van deze David en Dirk Leeuw was David Leeuw (1631/32–1703), die zich met zijn muziek makende gezin in 1671 door Abraham van den Tempel liet schilderen op het grote groepsportret dat zich sedert 1902 in het Rijksmuseum bevindt (inv. nr. A1972).

Litt.: I. H. van Eeghen, *Inventaris van het familie-archief Brants*, Amsterdam 1959, blz. 11–12 en 184–185 (over David Leeuw en zijn familie).

Herk.: Mevr. J. C. van Steyn-van Marle, Den Haag; Kunsthandel A. Aardewerk, Den Haag. Aankoop 1981 (inv. nr. A 4818).

Afb. 2. Boekenkast van mahoniehout.
H. 308 cm, Br. 436 cm, D. 56 cm.

NEDERLAND, midden 18de eeuw.

Herk.: Verz. F. C. H. Baron van Tuyll van Serooskerken, Huis Waterland, Velsen (bruikleen sinds 1952). Geschenk van de Rijksmuseum-Stichting, 1981 (inv. nr. 1981-14).

Afb. 3. Gesp van zilver, met maanstenen.

H. 4,9 cm, Br. 11,2 cm.

Parijs, CARL CHRISTIAN FJERDINGSTAD (1891–?), ca. 1930. Gemerkt met monogram CF.

Opm.: Een zeer verwante gesp is afgebeeld in de tent. cat. *Sieraad 1900–1972*, Zonnehof, Amersfoort 1972, nr. 102, afb. 51.

Herk.: Verz. J. Gallois, Den Haag. Aankoop 1982 (inv. nr. 1982-2).

Afb. 4. MELCHIOR LORCH (Flensburg ca. 1527–na 1583 Kopenhagen?).

De doedelzakspeler, 1547. Gravure, 82 × 60 mm, met monogram ML en datering (1547).

Opm.: Lorch, die op verschillende plaatsen in Europa, maar ook enkele jaren in Constantinopel, werkzaam was, is één van de meest oorspronkelijke 16de eeuwse grafici. In 1547–48 was hij in Augsburg en de invloed van

Duitse tijdgenoten (o.m. Lautensack) is in dit prentje zichtbaar.

Hoewel de moraliserende strekking van de prent aanneemelijk is, laat de precieze betekenis zich moeilijk vaststellen. De man met de doedelzak wordt aangevallen door bijen, op de achtergrond brandt een stad (Gomora?) en knielt een monnik in een grot; de relatie tussen de man en de op de rug geziene jongen, die hem een zwaard (?) lijkt aan te reiken is onduidelijk. Terwijl de doedelzak vaak het symbool is van de vleeselijke lusten van de mens, worden de bijen wel als voorbeelden van kuisheid beschouwd. Dit wijst er op dat men de prent zou kunnen interpreteren als een waarschuwing tegen onkuisheid.

Litt.: Bartsch IX, blz. 503, nr. 7; Hollstein XXII, blz. 188, nr. 13; H. Harbeck, *Melchior Lorichs*, Hamburg 1911, blz. 31-32.

Herk.: Kunsthandel C. Boerner, Düsseldorf (*Lagerliste* 71 (1979), nr. 16). Aankoop uit het F. G. Wallerfonds, 1980 (inv. nr. 1980:126).

Afb. 5. Anonieme graveur naar ontwerp van FRANÇOIS CLOUET (Tours, voor 1522-1572 Parijs). Drie spelende jongetjes, ca. 1560-70.

Gravure, 230 × 323 mm. Getekend *Janet Inuentor* (François Clouet), latere uitgave met het adres van Savary en Gaultier. De eerste uitgave draagt het adres van N. le Blon.

Opm.: Adhémar interpreteerde de voorstelling, die hij *Comédie à l'antique* noemde, als het verhaal van de geweigerde liefde: de twee buitenste jongens beschouwde hij als afgewezen minnaars, die zich bij Amor komen beklagen vanwege de klap die zij hebben gekregen.

Het lijkt echter meer voor de hand te liggen de inhoud te duiden als een (kinder)spel dat men in Italië al in het midden van de 15de eeuw kende als *giuoco del civettino* (L. Berti, *Il Museo di Palazzo Davanzati a Firenze*, Firenze 1971, blz. 216, nr. 242, Tav. 173). De middelste speler raakt met zijn voeten een voet van elk van zijn medespelers. De bedoeling van het spel is elkaar oorvijgen te verkopen. Met de palm van de hand mag worden afgeweerd. Op verschillende 16de en 17de eeuwse Italiaanse gravures draagt het middelste jongetje, net als op deze prent, een muts. Mogelijk gaat het om een variant op het spel, waarbij de buitenste spelers, zelf klappen ontvangend, proberen de middelste de hoed van het hoofd af te slaan. Op een vergelijkbare Franse houtsnede dragen alle drie de spelers een hoed; de titel hiervan luidt: *A abat le chapeau...* (H.R. d'Allemagne, *Récréations et Passe-Temps*, Paris [1905], blz. 243-246).

Litt.: J. Adhémar, *Deux scènes de Comédie gravées d'après François Clouet, Die graphischen Künste*. Neue Folge II (1937), blz. 136-139. *Herk.*: Kunsthandel L. Goldschmidt, New York (*Cat.* 51, nr. 19). Aankoop uit het F. G. Wallerfonds, 1981 (inv. nr. 1981: 47).

Afb. 6. JOST AMMAN (Zürich 1539-1591 Nürnberg). Portret van Sigmund Feierabendt, 1569. Ets, 247 × 197 mm.

Opm.: Sigmund Feierabendt (Heidelberg 1528-1590 Frankfurt) was een belangrijk boekhandelaar en uitgever in Frankfurt. Hij gaf onder meer een aantal boeken met houtsneden van Jost Amman uit, door wie hij hier is afgebeeld met een boek en een houtblok

in de hand. Middenboven op de ets zien we de Fama, Feierabendts uitgeversmerk, dat vaak op titelpagina's van door hem uitgegeven boeken voorkomt, onderaan prijkt zijn wapen. De vier allegorische vrouwenfiguren symboliseren stellig de positieve eigenschappen van de geportretteerde. *Litt.*: Bartsch IX, blz. 364, nr. 20; Hollstein II, blz. 10. *Herk.*: Verz. Reinhard Piper, München; Kunsthandel C. G. Boerner, Düsseldorf (*Lagerliste* 75 (1981), nr. 15). Aankoop uit het F. G. Wallerfonds, 1982 (inv. nr. 1982: 3).

Afb. 7-10. JAN en LUCAS VAN DOETECHUM (?) (werkzaam te Deventer, resp. 1559-1608 en 1559-1593) naar ontwerp van HIERONYMUS COCK (?) (Antwerpen ca. 1510-1570 Antwerpen). Afb. 7. Ruïnes op de Palatijn. Afb. 8. Gezicht op de ruïnes op de Palatijn. Afb. 9. Gezicht op de baden van Diocletianus. Afb. 10. Gezicht op ruïnes, mogelijk de baden van Caracalla.

Vier prenten uit een serie van 12 gezichten op Romeinse ruïnes, uitgegeven door Hieronymus Cock in Antwerpen, 1561.

Met de burijn bijgewerkte etsen, ca. 232 × 328 mm. *Opm.*: Vermoedelijk is Hieronymus Cock de ontwerper van deze prenten. Eerder, in 1551, verscheen een reeks etsen van de hand van Cock waarop de hier genoemde serie een vervolg vormt. Het is echter niet onmogelijk, dat tekeningen van Maarten van Heemskerck, of copieën daarnaar - wellicht door Cock vervaardigd -, model stonden voor de reeks. Eén van de prenten uit de serie is gebaseerd op een tekening uit Heemskercks zgn. tweede Romeinse schetsboek (Chr. Hülsen en H. Egger, *Die*

Römischen Skizzenbücher von Marten van Heemskerck, Soest 1975 (Repr. ed. Berlin 1913–1916), I, blz. 34 en II, afb. 74). De gesticulerende, soms jagende figuurtjes die contrasteren met de massieve ruïnes vormen een latere toevoeging; het type figuurtjes maakt de recente toeschrijving van de etsen aan de gebroeders Jan en Lucas van Doetechum aanneemelijk.

Litt.: Timothy A. Riggs, *Hieronymus Cock. Printmaker and Publisher*, dissertation Yale 1971, New York and London (Garland Outstanding Dissertations) 1977, blz. 263–265, 298–299, nrs. 99, 105, 106, 108.

Herk.: Aankoop uit het F. G. Wallerfonds, 1981 (inv. nr. 1981: 193, 217–219).

Afb. 11. ADRIAEN COLLAERT (Antwerpen ca. 1560–1618 Antwerpen) naar ontwerp van SEBASTIAAN VRANCX (Antwerpen 1573–1647 Antwerpen).

St. Lucas schildert Maria en Kind, 1614.

Gravure, 280 × 213 mm. Met inscriptie *Seb. Vrancx inuent.* en *Adrian. Collaert sculp.* en gedateerd: *Anno 1614.*

Opm.: Zowel de ontwerper als de graveur waren in het jaar dat de prent werd gemaakt opgenomen in het Antwerpse Lucasgilde; Sebastiaan Vrancx vervulde de functie van deken. Gezien de iconografie is het mogelijk dat de gravure in opdracht van het Lucasgilde gemaakt is. Het schild middenboven was sinds 1466 het blazoën van de Antwerpse Lucasbroeders; het motto *wt ionsten versaempt* verwijst naar het samengaan van het gilde met de rederijkerskamer De Violiere in 1480.

Opvallend is de sierrand waarin de in een stijve, archaische stijl uitgevoerde voorstelling is gevat. We herkennen

daarin de attributen van verschillende in het Lucasgilde verenigde ambachten. Linksboven beginnend zijn dat, geschreven zoals ze in het archief van het gilde voorkomen (Ph. Rombouts en Th. van Lerijs, *De liggeren en andere historische archieven der Antwerpsche Sint Lukasgilde*, 2 delen, Antwerpen – 's-Gravenhage 1864–1876; F. J. van den Branden, *Geschiedenis der Antwerpsche Schilderschool*, Antwerpen 1883, blz. 1–40), de beroepen van: schilder of tafereelschilder, plaetsnyder (ook wel coeper printsnyder), ?, boekdrukker of printer, clavesimbelmaker, figuersnyder van hout, zilversmit of goudtslagere, huysscilder, lystmaker, coffermaker of kofferbeslager, boekbinder, borduerwerker, boekschryver (?) en beeltsnyer of antycksnyer.

Litt.: A. J. J. Delen, *Histoire de la Gravure dans les anciens Pays-bas et dans les provinces Belges II*, Paris 1935, blz. 100–101 en pl. xli, 3.

Herk.: Kunsthandel Chr. Mendez, Londen (*Cat.* 46, nr. 99). Aankoop uit het F. G. Wallerfonds, 1981 (inv. nr. 1981:114).

Afb. 12. HERMAN JANSZ. MULLER (Amsterdam ca. 1540–1617 Amsterdam) naar ontwerp van MAARTEN VAN HEEMSKERCK (Heemskerck 1498–1574 Haarlem).

De steniging van Stefanus, ca. 1566. Uit een serie van 'Acht zaligheden' (Matth. 5, 3–10). Gravure, 217 × 247 mm.

Getekend: *M. v. Heemskerck inv.* en *HMLfe* (op steen in de hand van de man rechts).

Opm.: Tot voor kort was deze serie prenten naar Maarten van Heemskerck alleen in de latere 17de eeuwse uitgave van C. J. Visscher in het Rijksprentenkabinet aanwezig. Niet alleen kon onlangs de complete eerste uitgave worden gekocht

(inv. nr. 1982: 12–19), maar bovendien een onbeschreven proefdruk van de laatste prent uit de serie. Hierin is de tekst in de cartouche nog niet gegraveerd, en ontbreekt het gegraveerde nummer 8 (wel is er een met de hand geschreven nummer 4). In de latere Visscher-uitgave is bovendien de figuur van God de Vader vervangen door zijn naam in Hebreeuwse letters.

Litt.: Thomas Kerrich, *A catalogue of the prints which have been engraved after Martin Heemskerck*, Cambridge 1829, blz. 5–7, nrs. 1–8; Hollstein XIV, blz. 101, nrs. 9–16.

Herk.: Kunsthandel Chr. Mendez, Londen. Aankoop uit het F. G. Wallerfonds, 1981 (inv. nr. 1981: 60).

Afb. 13–14. WILLEM BUYTEWECH (Rotterdam 1591–1624 Rotterdam).

Afb. 13. 'Italiaans edelman'.

Afb. 14. 'Schots edelman'.

Uit 'Serie van zeven edellieden', ca. 1615.

Ets, resp. 193 × 73 en 195 × 75 mm.

Opm.: Van deze zeldzame serie prenten, waarop zeven elegant geklede jonge edellieden van verschillende nationaliteiten zijn afgebeeld, kon het Rijksprentenkabinet slechts één blad, in bruikleen van het Koninklijk Oudheidkundig Genootschap, tonen. Deze unieke proefdrukken vullen dit gemis deels op; tot nu toe waren afdrucken van de – in de oudere literatuur beschreven – 1ste staat van deze prenten, zonder uitgeversadres en titel niet bekend (in de uitgave van David de Meijne ontbreken nog de nummers, die in de latere uitgave van Dirck Lons zijn aangebracht). Beide bladen zijn afkomstig uit een in de 18de eeuw samengesteld plakalbum met 17de en

18de eeuwse getekende figuurstudies, dat samen met een tweede dergelijk album in 1981 door het Rijksprentenkabinet verworven werd (inv. tekeningen 1981:182 t/m 328).

Litt.: Hollstein IV, blz. 71, nrs. 21-27; E. Haverkamp Bege-
mann, *Willem Buytewech*,
Amsterdam 1959, blz. 168-169;
Tent. cat. *Willem Buytewech*
1591-1624, Rotterdam-Parijs
1974-1975, blz. 104-109.
Herk.: Aankoop uit het
F. G. Wallerfonds, met steun
van het reservefonds
F. G. Waller, 1982
(inv. nr. 1982:1-2).

Afb. 15. JAN VAN DE VELDE
(Rotterdam ? ca. 1593-1641
Enkhuizen) naar ontwerp van
ESAIAS VAN DE VELDE (Amster-
dam ca. 1591-1630 's-Graven-
hage).
Musicerend gezelschap op een
terras, ca. 1614.
Ets, 164 × 248 mm, getekend
Esaijas vanden Velde inventor.
I. V. Velde fe. C. J. Vischer ex.
Opm.: Deze zeldzame ets
behoort tot het vroegste werk
van Jan van de Velde, die hier
naar een ontwerp van zijn neef
Esaias werkt; beiden maken zij
met Buytewech deel uit van
een groep vooruitstrevende
Haarlemse kunstenaars aan
het begin van de 17de eeuw. In
deze voorstelling van jeugdige,
elegante geklede, musicerende
figuren aan een banket in de
buitenlucht, wijzen verschillen-
de dingen op de vergankelijk-
heid van het aardse bestaan,
zonder dat dit expliciet wordt,
zoals in de, in stijl nauw
verwante ets van Jan 'Echtpaar
en de dood' (F.-v.d.K. 115).
Litt.: Simon Laschitzer,
Litteraturbericht 'L'Œuvre de
Jan van de Velde', *Repertorium*
für Kunstwissenschaft 7 (1884),
blz. 125, nr. 125; Ludwig
Burchard, *Die Holländischen*
Radierer vor Rembrandt,
Berlin 1917, blz. 69.

Herk.: Kunsthandel Chr.
Mendez, Londen (*Cat.* 46, nr.
78). Aankoop uit het
F. G. Wallerfonds, 1981 (inv.
nr. 1981: 113).

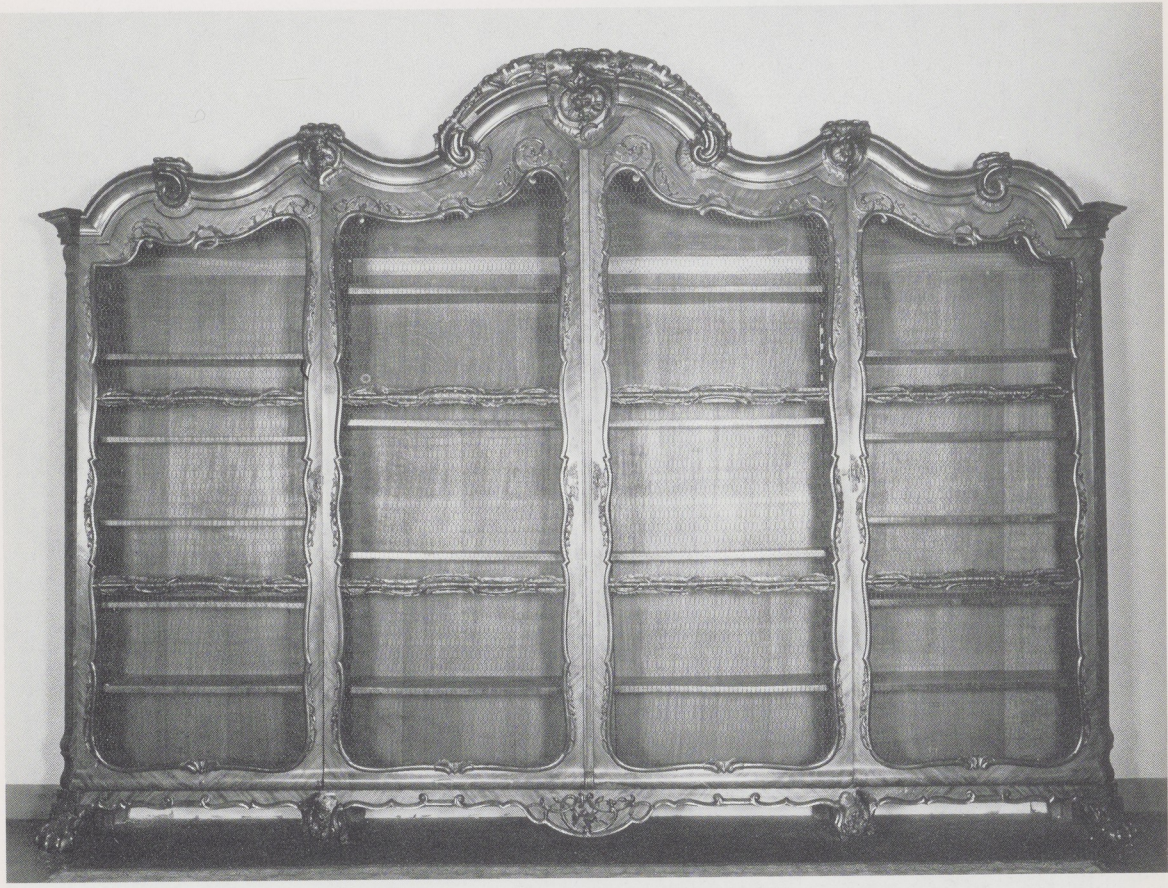
Afb. 16. REMBRANDT HARMENSZ.
VAN RIJN (Leiden 1606-1669
Amsterdam).
Jupiter en Antiope, 1659.
Ets, burijn en droge naald, Ite
staat (2), 138 × 205 mm.
Getekend: *Rembrandt f 1659.*
Opm.: Het enige andere
bekende exemplaar van deze
tweede staat, met een versje in
het Nederlands en het Frans,
bevindt zich in de Albertina te
Wenen. Het gedichtje noemt
de verschillende gedaanten die
Jupiter, die hier als Sater,
Antiope (de dochter van de
koning van Thebe) begluurt,
aanneemt tijdens zijn amoureu-
ze avonturen. Wanneer en
door wie dit gedichtje is
toegevoegd in de etsplaat is
niet bekend, maar dit is
mogelijk nog in de 17de eeuw
gedaan; het watermerk van het
papier van deze afdruk - het
wapen van Amsterdam - komt
al in de late 17de eeuw voor
(Heawood, 342 etc.). Hoewel
de etsplaat in de nalatenschap
van Clement de Jonghe in
1679 wordt genoemd, zijn er
afgezien van deze 'tweede'
staat, geen latere afdrukken
van deze Rembrandt-ets
bekend. Hier en daar is de
afdruk met een grijze penseel
iets bijgewerkt, waarschijnlijk
om de mate waarin de etsplaat
versleten is, te maskeren.
Verondersteld is dat een
gravure van Carracci of een
schilderij van Correggio, dan
wel een prent daarnaar,
Rembrandt tot model diende(n)
(A. Hind, *A catalogue of*
Rembrandt etchings 1, London
1923, blz. 119, nr. 302 en C.
White, *Rembrandt as an etcher*,
London 1969, blz. 185 en fig.
279). Aardig in dat verband is
de aanduiding van de ets in de

inventarislijst van Valerius
Röver (1731) als 'Nymph, satyr
op zijn Italiaansch geëst'.
Litt.: Bartsch 203 II; Hollstein
XVIII, blz. 99, nr. 203.
Herk.: Kunsthandel F. Mulder,
Londen (*Cat.* 6, 1980, nr. 24).
Aankoop uit het F. G. Waller-
fonds, 1980 (inv. nr. 1980:
333).

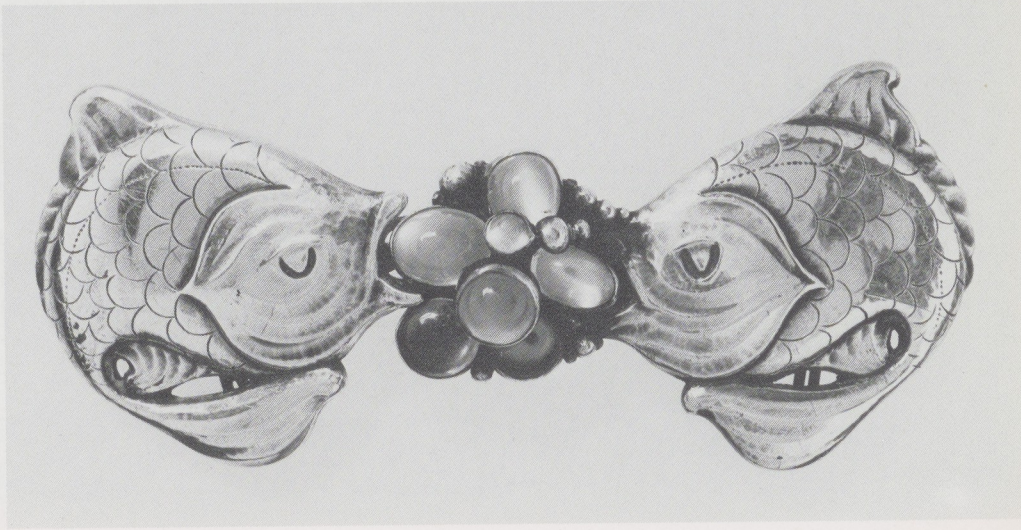
Afb. 17-18. WALLERANT VAIL-
LANT (Lille 1623-1677 Amster-
dam).
Afb. 17. Nachtschap met
grote boom, ca. 1670.
Afb. 18. Landschap met
maanlicht, ca. 1670.
Mezzotint, resp. 118 × 98 mm
en 109 × 88 mm.
Opm.: Landschappen in
mezzotint zijn in de 17de
eeuwse Nederlandse prent-
kunst uiterst zeldzaam. Met de
verwerving van beide bladen is
het werk van Vaillant, die met
zijn vestiging te Amsterdam in
1665 de mezzotint in zijn volle
bloei in Nederland introduceer-
de, vrijwel compleet in het
Rijksprentenkabinet aanwezig.
Litt.: J. E. Wessely, *Wallerant*
Vaillant: Verzeichnis seiner
Kupferstiche und Schabkunst-
blätter, Wenen 1881, nr.
205-206.
Herk.: Kunsthandel Chr.
Mendez, Londen (*Cat.* 47, nr.
28, 29). Aankoop uit het
F. G. Wallerfonds, 1981 (inv.
nr. 1981: 207-208).

1

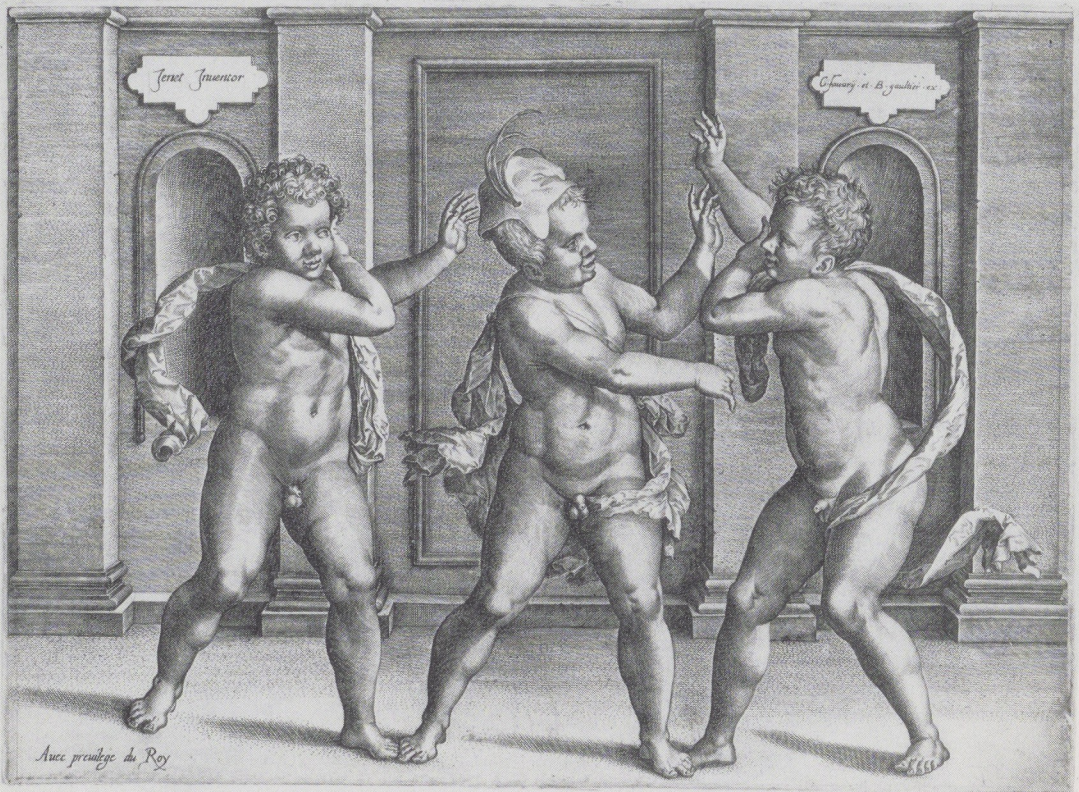
2

3

4

5

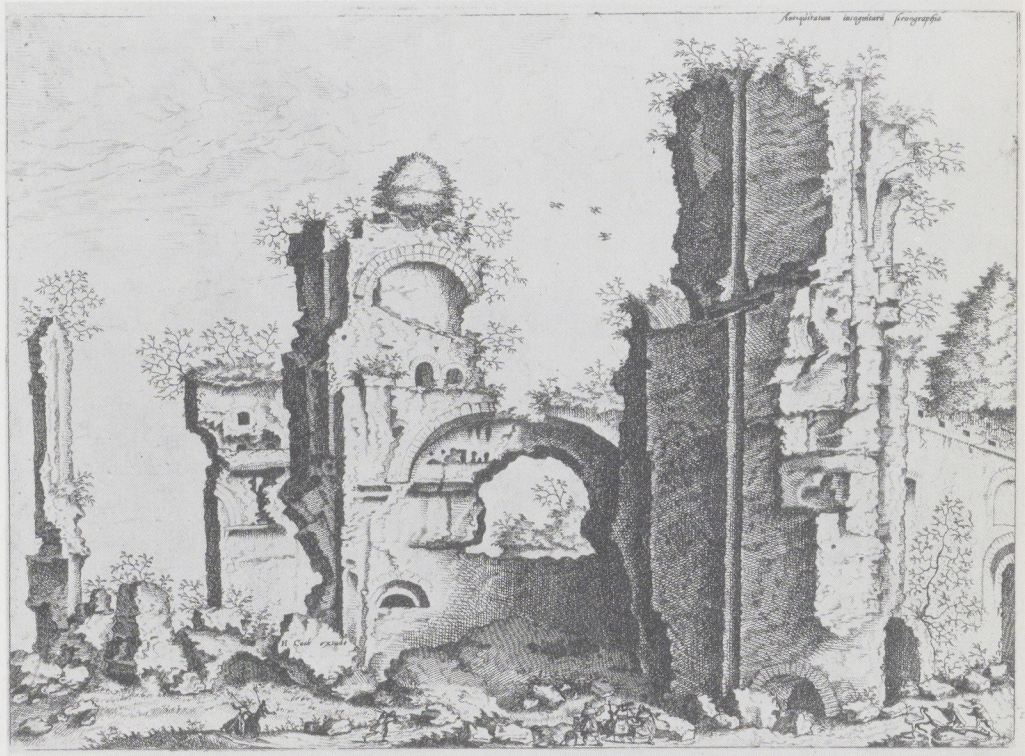
7

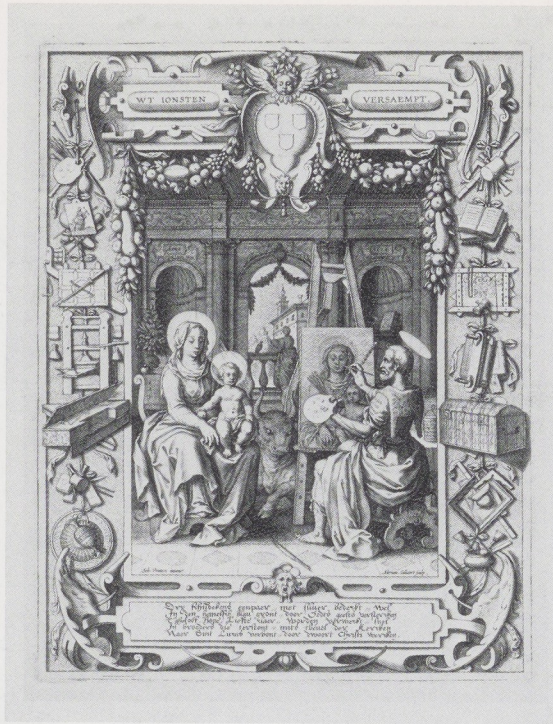
8

9

10

11

12

13

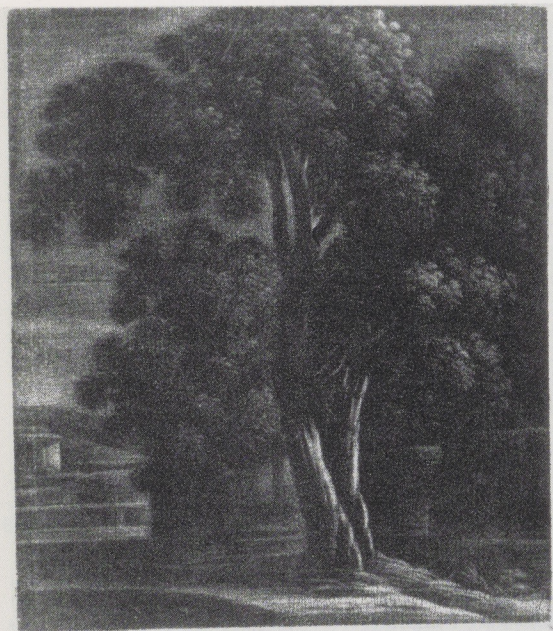
14

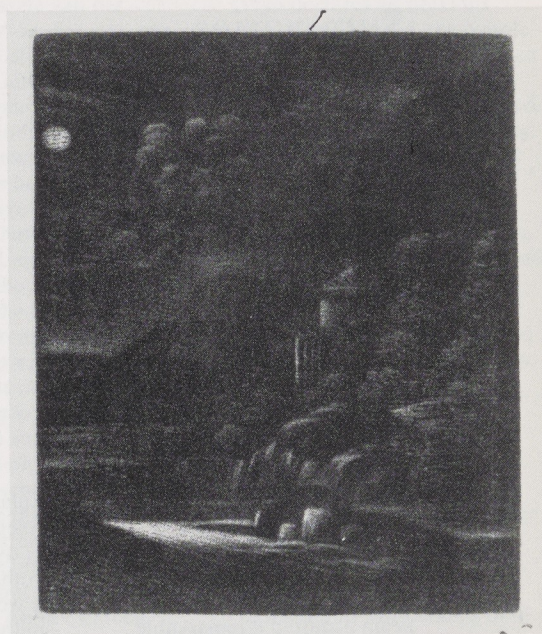
15

16

17

18